

O'TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA LIRIK IFODA VA EPIK KOLAM

Dilorom Jonixonova Maqsud qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika
universiteti 3-bosqich talabasi O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi
+998998947922

Go'zal Atabayeva Farxodovna

O'qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'tkir Hoshimov asarlarida lirik ifoda va epik ko'lam haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

Kalit so'zlar: Adabiyot, epik, hikoya, mafkura, ona, realizm, adib, ijod

Otkir Hoshimovning Chol havosi asaro qahramon xatlaridan tashkil topgan. Garchand goyaviy mundarijada sotsialistik realizm sezilib tursada, qissa shakliy izlanishlar yolidagi dastlabki qadam bolib, ijodkor uslubi shakllanishida muhim orin tutadi. Keyinchalik badiiy shakl bilan falsafiy uygunlik adib ijodiy manerasining yetakchi xususiyati darajasiga kotariladi. Ona obrazini yaratishda bosqichma-bosqich bosib otilgan Dunyoning ishlari qissasi, Ozbeklar, Urushning songgi qurboni hikoyalari, yirik polotnodan tashkil topgan Ikki eshik orasi romanidagi qator onalar obrazi va ularning milliy xarakterini yaratishdagi lirik ifoda va epik kolam uygunligining yetakchi uslubiy yonalish tariqasida shakllanganini koramiz.

Odam ovozi hikoyasida ona qiyofasi asosiy planga chiqadi. Matbuotda jiddiy bahs-munozaralarga sabab bolgan bu asar bir qarashda, sotsialistik realizm metodiga tayanib yozilgandek taassurot qoldirsada, unda hukmron mafkura qoliplariga togri kelmaydigan jihatlar oz emas. Adabiyotshunos olim M.Sultonova yozadi: Mastura xolaning (hikoya qahramoni – D.O.) yolgiz qolishga faqat ozi aybdor. Axir Yevropa adabiyotida yolgizlik fojiasi katta sotsial fojia sifatida talqin qilinayotgan bir pallada bizda yolgizlik tushunchasining nisbiy ekanligi, bunday fojialar chiqib kelishi mumkin emasligini qattiqroq takidlash ham mumkin edi. Olima fikrlarida ijtimoiy davr tasiridagi mafkuraviy talab yaqqol kozga tashlanib turibdi. Chunki sovetlar jamiyatida inson ozini mutlaqo yolgiz his etmaydi! Chunki sovetlar jamiyati kollektiv jamiyat – degan ideya hukmron edi. 1972-yilda yaratilgan Urushning songgi qurboni hikoyasi lirik ifoda va epik kolam mushtarakligini yorqin aks ettiradi. Hikoya ikkinchi jahon urushining insoniyat taqdiriga, jumladan, millat psixologiyasiga korsatgan tasirini aks ettiradi. Asosiy qahramon – Umri xolaning ikki ogli bor. Kattasi – Shoikrom oz oilasi bilan alohida yashaydi. Kichik ogli Shonemat dardga chalingan. Tabib unga qoy suti buyurgan, lekin Ona oz farzandiga sut olib berishga qodir emas. Asar davomida kuzatiladigan

tushkun kayfiyat ustuvorligi alamzada ogilning qarori yordamida fojiviy nuqtaga kotariladi. Shu orinda Umri xola va Shoikrom xatti-harakatlaridagi oxshashlik kitobxonni ajablantirmaydi. Ona ogrilik qilish katta gunoh ekanini oylab kormaganidek, farzand ham birovning joniga qasd qilish salbiy illat ekanini tushunishni istamaydi. Asosiy aybdor – urush va uning salbiy asoratlaridir. Shu orinda fransuz mutafakkiri D.Didroning xarakter tipik sharoit bilan belgilanadi, - deganida naqadar haq ekanligi oydinlashadi. Darvoqe, tipik manzara jamiyat manaviy mezonlariga zidlik kasb etsa ulkan fojialar keltirib chiqaradi. Shu tarzda ijodkorning urush va uning oqibatlariga ruhiy munosabati shakllandi. Muallif asar toqimalariga yoyilib ketgan fojiviy ruhni yuqori bosimda tutib turadi. Ayniqsa, Ona qiyofasini shakllantirishda yozuvchi lirizm oqimini bir qadar kuchaytiradi. Sentimental kayfiyat quyuqligi lirik ifodaning ustuvorligini borttiradi.

Matnda lirik ifoda va epik maydon yurishini ketishi faqat tuygu va ong orin almashnuvlari bilan izohlanmaydi. Darhaqiqat, lirik ibtido va epik kolam ortasidagi uzviy robita asarning badiiy mantigidan kelib chiqadi.

Yozuvchining hikoyalaridan keyingi qissalari, romanlar unga shuhrat keltirdi. Sekin-asta uning aksar asarlarida Ona obraziga jiddiy ravishda qancha hajm ajratilishi emas, hajmdan qat'iy nazar asardan asarga Ona obrazining mohiyatidagi salmoq chuqurlashib, teranlashib borayotganida, bu obrazga adibning turli rakurslar orqali yondashayotganida edi.

Otkir Hoshimov ijodida Dunyoning ishlari qissasi adibning ona obrazini yaratishdagi kulminatsion nuqtai boldi, deyish mumkin. Zero, mazkur qissa ozbek kitobxonlari va adabiyotshunoslarigina emas, xorij kitobshinavandalari qalbini ham zabt etdi. Ustoz adib Said Ahmad Ijod va jasorat maqolasida qissa haqida shunday etirof etdi: Dunyoning ishlari asarini qissa emas, doston deb atashni istardim. U qoshiqday oqiladi. Uni oqib turib, oz onalarimizni oylab ketamiz. Shu mushfiq, shu jafokash onalarimiz oldidagi bir umr uzib bolmas qarzlarimizning aqalli bittasini uza oldikmi, degan bir andisha, bir savol koz oldimizda kondalang turib oladi. Adabiyotshunos A.Rasulov shunday deb yozadi: Dunyoning ishlari poetikasining alohida sinchkovlik bilan organish zarur. Asarda yozuvchi mahorati, topqirligi, qissa janri tabiatiga kiritgan yangiligi, eng kichik personaj mohiyatini ham bir turtki, bir imo, harakat bilan ochib yuborganligi aniq korinadi. Bir qarasangiz, Dunyoning ishlari sentimental asar emas. Mazkur qissaning ijobiy, gumanizm targibotchisi sifatida xislat va fazilatlari haqida taqriz va maqolalar elon qilishdi. Qissa kompozitsiyasiga etibor bersak, asar muallif takidlaganidek, hajm jihatdan xilma-xil, katta, kichik, ortacha muqaddimasida shunday deydi: Bu qissa katta-kichik novellalardan iborat. Biroq ularning barchasida men uchun aziz odam – Onam siymosi bor. Bunday odamlarning hammasini oz kozim bilan korganman. Faqat bazilarining ismi ozgardi, xolos. Bu odamlarning qismati ham qaysidir jihati bilan Onamga boglangan. Demak, bu qissa yaratilish uslubi jihatidan Abdulla Qahhorning Otmishdan ertaklar”, Nazir Safarovning Navroz avtobiografik xarakterdagi asarlariga oxshab ketadi. Qissada adibning onasi Poshsho xola obraziga hayotiy asos bolib, uning atrofiga chamasi 20

ga yaqin onalar obrazi boglanadi. Lekin barcha voqealar va onalar siymosi Poshsho xola obrazi bilan bir nuqtada kesishadi.

Dunyoning ishlari qissasidagi bosh qahramon Ona xarakteri turadi. Fikrimizni dalillash maqsadida asarga murojaat qilamiz. Qissadagi hikoyalar davomida muallif qahramon tarzida ozini ozi koyiydi. Ona qadriga yetmaganlikda, uning mehribonliklarini tushunmaganlikda, farzandlik burchni yaxshi ado etolmaganlikda ayblaydi. Bu iztiroblar, ayniqsa, Xiyonat hikoyasida yaqqol kozga tashlanadi. Yozuvchi bu hikoyada muallif nutqini, uning ruhiy holatini tabiat bilan qiyoslashtirib beradi. Xiyonat hikoyasida Otkir Hoshimov ozing bolalikda, oquvchilikda, talabalikda boshidan kechirgan sarguzashtlarini tasirli qilib ifoda etadi.

Student edim, farishtadek pokiza qizni sevardim. Bizning oz skameykamiz, oz anhorimiz bolardi, - deydi muallif (farzand – G.I.) Keyin qiz undan ozini olib qochadigan, kozlarini yashiradigan boldi. Yigit hamma sirlarini eng yaqin ortogi, dostiga aytadi. Dosti esa indamay yuravering, bir kuni ozi bosh egib keladi deydi. Dostim togri aytardi, - deydi yana muallif (farzand), men endi oqshom sayllari orniga qiroatxonada otiradigan boldim.

Iliq yoz oqshomi edi. Osmonda tolin oy pokiza nur sochar, yulduzlar xushchaqchaq porlar, bog ustida shabada shodon shivirlar edi. Suv boyidagi ozimizning skameykaga yaqin keldim. Keldim-u juda tanish, juda jarangdor kulgini eshitib, taqqa toxtadim... Xuddi osha joyda yaqindagina men bilan otirgan skameykada osha qiz otirardi. Mening ornimda esa... dostim otirar. Qizning yelkasidan quchib, koksiga tortar, qiz esa undan ozini olib qochgandek bolar, mening bagrimda qanday kulgan bolsa, uning quchogida ham shunday gamza bilan kular edi...(29-bet).

Endi muallif (farzand)ning bir yola ham muhabbatidan, ham dostidan ayrilib turgan ruhiy holati, qalb iztirobiga etibor qiling:

Eshikdan Assalomu alaykum! deb kirgan dostimni, bilmayman, sakrab turib basharasiga musht tushirdimmi yo ustimga egilganida urib yubordimmi... Shunisi esimdaki, u solagi sachrab ketgan labini artib qandaydir, gayritabiiy, behayo iljaygancha harom nurini sochar, xiyonatkor yulduzlar xoinlarcha koz qisishar, xiyonatkor shamol xoinona qiqir-qiqir kular edi (29-30-bet).

O.Hoshimov Dunyoning ishlari qissasida muallifning ichki dunyosidagi keskin ozgarishni aniq korsatish maqsadida oyni, yulduzni ikki xil holatda tasvirlab, psixologik manoni kuchaytiradi. Sevgisi musaffo va beguborlikda oy uning mazdida pokiza va nur sochar, yulduzlar xushchaqchaq kular edi. Endi-chi kayfiyatida tosatan ozgarish roy bergan holatda esa oy harom nur sochar, yulduzlar xoinlarcha koz qisar edi. Shu hikoyada muallif nutqi boshqa hikoyalar nutqidan har bir voqeani teran his qilishi, shoirtabiatligi, ijodga moyil shaxs bolganligi uchun alohida ajralib turadi.

Otkir Hoshimovda nafosat tuygusi behad kuchli. Hatto u aldangan odamning manaviy inqirozi, fojiasi, halokati tasvirida ham shu tuyguni saqlab qoladi. Ayniqsa, u yaxshi, olijanob,

manaviy barkamol shaxslar qalbi, tabiati tasvirida ozini nihoyatda erkin his etadi. Yozuvchining ijobiy qahramonlari aksari godakday begubor, nafosat tuygusiga boy, hissiyotchan, ota tasirchan odamlar. Adabiyotda badiiy tafakkur, ifoda tarzi qanchalar rang-barang bolsa, shuncha yaxshi. Otkir Hoshimov asarlarida personaj talqinidagi nafosat tuygusi bilan yogrilgan liro-romantik yonalish alohida jilo bilan namoyon bolgan ekan, bu hol milliy nasrimizning boyligidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.G.Karimov. Xalq, tarix, adabiyot. T., Adabiyot va sanat nashriyoti. 1977.
- 2.X.Abdusamov. Tarix va badiiy talqin. Adabiyot va sanat nashriyoti, T., 1995
- 3.H.Umurov Badiiy psixologizm va hozirgi ozbek romanchiligi. T., «Fan» , 1983.
- 4.Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "CREATION OF ELECTRONIC MEDICAL BASE WITH THE HELP OF SOFTWARE PACKAGES FOR MEDICAL SERVICES IN THE REGIONS." Conferencea (2022): 128-130.
- 5.Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "IMPORTANCE OF KASH-HEALTH WEB PORTAL IN THE DEVELOPMENT OF MEDICAL SERVICES IN THE REGIONS." Conferencea (2022): 80-83.
- 6.Kodirov F. E., Nematov J. E. BASIC TECHNOLOGY AND SERVICE MANAGEMENTMULTISERVICE NETWORKS //Инновации в технологиях и образовании. – 2019. – С. 214-217.
- 7.Qodirov, Farrux, and Xudayar Muhitdinov. "Features that increase efficiency in the provision of medical services and factors affecting them." Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali 2.7 (2022): 192-199.
- 8.Qodirov, Farrux. "Econometric modeling of medical services in the territories." International Conference on Information Science and Communications Technologies ICISCT. 2022.
- 9.Qodirov, F. E., O. D. Doniyorov, and Sh H. Shokirov. "BASIC CONCEPTS OF INFORMATION SECURITY IN INFORMATION SYSTEMS. WIDE THREATS AND THEIR CONSEQUENCES." КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ НАУКИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ. 2021.
- 10.Qodirov, F. E., J. U. Abdirasulov, and J. E. Nematov. "FORMING GOVERNMENT AGENCY WEBSITES WITH WORDPRESS CONTENT MANAGEMENT SYSTEM." Инновации в технологиях и образовании. 2019.
- 11.Кодиров, Ф. Э., and М. У. Маматмурадова. "РАЗРАБОТКА ЦИФРОВОЙ ПРОГРАММЫ ШИФРОВАНИЯ И ВНЕДРЕНИЕ В ПРАКТИКУ." Инновации в технологиях и образовании. 2019.
- 12.Абдирасулов, Ж. У., and Ф. Э. Кодиров. "ЭФФЕКТИВНОСТЬ ANGULAR JS ДЛЯ СОЗДАНИЯ ДИНАМИЧЕСКИХ ВЕБ-САЙТОВ И ОПТИМИЗАЦИИ ИХ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ." Инновации в технологиях и образовании. 2019.
- 13.Қодиров, Ф. Э., and Ж. Э. Нематов. "РАЗВИТИЕ ЛОКАЛЬНОЙ СЕТИ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИИ GRON." Инновации в технологиях и образовании. 2019.